

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 1, Mart/March 2025]

Önder KARADUMAN

<https://orcid.org/0009-0007-3678-8775>

Yüksek Lisans Öğrencisi | Sorumlu Yazar

onderkaraduman21@gmail.com

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

<https://ror.org/01x1kqx83>

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı

Selami ALAN

<https://orcid.org/0000-0001-7388-0430>

Doç. Dr.

selami.alan@ibu.edu.tr

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

<https://ror.org/01x1kqx83>

Fen Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Kemal Tahir'in Devlet Ana Romanında Ordu-Millet Anlayışı

The Understanding of Army-Nation in Kemal Tahir's Devlet Ana Novel

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 27.01.2025

Kabul Tarihi | Date Accepted: 03.03.2025

Yayın Tarihi | Date Published: 20.03.2025

Atıf | Citation

Karaduman, Ö. ve Alan, S. (2025). Kemal Tahir'in Devlet Ana Romanında Ordu-Millet Anlayışı. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9(1), 543-563. <https://doi.org/10.34083/akaded.1628050>

Karaduman, Ö. & Alan, S. (2025). The Understanding of Army-Nation in Kemal Tahir's Devlet Ana Novel. *Journal of Academic Language and Literature*, 9(1), 543-563. <https://doi.org/10.34083/akaded.1628050>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Katkı Oranı Beyanı Author Contributions	Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir Author's contribution rates to the study are equal.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright & License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Önder KARADUMAN, Selami ALAN | Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International

Öz

Kemal Tahir, tarihî roman yazarlığı alanında Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden biridir. Eserlerinde dönem ve olayları ele alırken yaşananları yalnızca bir zaman dizgisi olarak değil, toplumsal ve siyasal süreçlerin bir ürünü olarak değerlendirir. Bu nedenle romanlarında olayları zamanın sosyolojik, ekonomik ve siyasî unsurlarını da göz önünde bulundurarak neden-sonuç ilişkisi içinde anlatır. Yazarın bu doğrultuda kaleme aldığı romanlardan biri, 1967 yılında yayımlanan *Devlet Ana*'dır. Romanda bir taraftan Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve büyüme mücadelesi işlenirken diğer taraftan Türklerin Orta Asya kültürü ve İslâm inancını harmanlayarak oluşturdukları kültürel öğeler yansıtılır. Başka bir ifadeyle yazar romanda, Osmanlı toplumunu oluşturan temel kimlik kodlarını kendi bakış açısıyla irdeler. Dönemin koşullarından ve toplum düzeninden hareketle, Osmanlı'nın kendine özgü sosyal yapısının temellerini ortaya koyar. Bu bağlamda Kemal Tahir, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda rol oynayan hususlardan biri olarak Türklerin ordu-millet anlayışına dikkat çeker. Türklerin askerî temelli bir toplumsal yapıya sahip olduğunu ve mevzubahis anlayışın Orta Asya'dan başlayarak Osmanlı Devleti'ne kadar süregeldiğini vurgular. Tematik verilerden hareketle metin çözümlemesi yapılan bu çalışmada, yazarın ordu-millet anlayışını *Devlet Ana* romanına nasıl yansıttığı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Türk edebiyatı; Türk romanı; Kemal Tahir; *Devlet Ana*; ordu-millet anlayışı.

Abstract

Kemal Tahir is one of the leading names in Turkish literature in the field of historical novel writing. In his works, the events experienced during the period and events are examined not only as a time series, but as a product of social and political parts. For this reason, he narrates the course of events in the novels within cause-effect relationships, taking into account their economic and political uncertainties. One of the novels written by the author in this direction is Devlet Ana, published in 1967. This novel deals with the struggle for the establishment and growth of the Ottoman State in one country, while on the other hand, it reflects the cultural elements formed by the Turks blending the Central Asian culture and Islamic faith. With another gain, the author examines the basic identity codes of the Ottoman society from his own perspective in this novel. Based on the conditions of the period and the social order, he reveals the foundations of the Ottoman's unique social structure. In this context, Kemal Tahir draws attention to the army-nation understanding of the Turks as one of the characteristics of the Ottoman State playing a role in the organization. He emphasizes that the Turkish military had an ordinary social structure and that this understanding started in Central Asia and continued until the Ottoman State. These designs, which were analyzed textually based on thematic data, are how the author's understanding of the army-nation is reflected in the novel Devlet Ana.

Keywords: Modern Turkish literature; Turkish novel; Kemal Tahir; *Devlet Ana*; army- nation understanding.

Giriş

Köken itibarıyla Ârâmîce olup Arapça “milla” kelimesinden gelen “millet” sözcüğü, Ferit Develioğlu'nun hazırladığı *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'te; “Bir dinde veyâ mezhepte bulunanların topu” (2017, s.754) şeklinde açıklanır. Bu yönüyle İslâm dininde “ümme” kelimesinin karşılığı gibidir. Osmanlı döneminde de bu manaya uygun olarak dinî bir topluluğu, geniş bir cemaati ve bir ibadethanede ibadetlerini yapan aynı inanıştaki kimseleri ifade etmek için kullanılmıştır (Kurtaran, 2011, s.58-59). Bu tanımlama aslında o dönemin Batılı devletlerinde de geçerlidir. Fakat zamanla gerek Batıda gerekse İslâm coğrafyasında dinî içeriğinden soyutlanarak “nation” kelimesini karşılayacak şekilde sosyolojik ve siyasal bir kavram hâlini almıştır (Şentürk, 2020, s.66). Nitekim yirminci yüzyıldan itibaren, *Türkçe Sözlük*'teki ifadesiyle, “Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus” (1998, s.1563) anlamını kazanmıştır.

Birçok bileşeni bünyesinde barındıran millet kavramı, belli değerler uğruna bir araya gelen insanlar için kullanılmaya başlanmıştır. Ziya Gökalp'in deyimiyle millet, “ne ırkî ne kavmî, ne coğrafi, ne siyasî, ne de iradî bir zümre değildir. Millet lisanca, dince, ahlâkça ve bediiyatça müşterek olan, yâni aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümre” (1968, s.20) demektir. Aynı kanunlara tâbi, ahlak ve dil birliği açısından ortak paydaları paylaşan insanlardan oluşmuş topluluğu ifade etmektedir. Bu doğrultuda bir topluluğun millet hâlini alabilmesi, “tarihî bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihî belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri” (Smith, 1994, s.32) paylaşmalarına bağlıdır. Dolayısıyla millet olabilmek için siyasî ve sosyal teşkilatlanmanın gerçekleşmesi gerekmektedir. Millet kimliğine ulaşmış toplulukların varlıklarını korumaları, devam ettirmeleri ve ilerlemeleri için bu organizasyonu icra etmeleri zaruridir (Alan, 2018, s.17). Kurulan teşkilatın mevcudiyetinin muhafaza ve idamesi ise o milletin fertlerinden teşekkül edilen ordular vasıtasıyla mümkündür.

Türkler için devletin en temel teşkilatlarından biri olan “ordu”, Türkçe bir kelime olmakla birlikte, *Türkçe Sözlük*'teki tanımıyla; “Bir devletin silâhlı kuvvetlerinin tümü”dür (1998, s.1692). Hunlardan itibaren kullanılan “ordu” sözcüğü, ilk dönemlerde devlet başkanının bulunduğu saray, karargâh ve oturduğu şehri (başkent) ifade ederken, sonraki asırlarda şimdiki manasını kazanmıştır. Eski Türkçede “askerî güç” anlamında kullanılan “sü” kelimesi günümüzde “ordu” kelimesiyle karşılık bulmuştur. Yine Eski Türkçede kullanılan ve “savaş nizamında düzenlenmiş askeri güç” anlamına gelen “çerig” sözcüğü de “ordu” karşılığı kullanılan kelimelerden biridir (Kafesoğlu, 1992, s.269). Milleti oluşturan bireylerden meydana gelen ordu; milletin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak ve korumakla görevlidir. Orduda görev yapan bireyler asker olmakla birlikte, bağımsız bir ordunun söz konusu olmadığı toplum yapılarında, milletin tebaası olan ve asıl işi askerlik olmayan bireylerin de asker hüviyeti kazandığını görmek mümkündür. Bu durum “ordu-millet” veya “asker-millet” terimleriyle açıklanmaktadır.

Ordu-millet, askerliğin müstakil bir meslek olarak görülmediği ve seferberlik durumlarında kadın, erkek, çocuk bakılmaksızın eli silah tutan her bireyin gönüllü olarak asker hüviyeti kazandığı toplum yapısıdır (Nişancı, 2019, s.16). Dolayısıyla ordu-millet anlayışına sahip olan toplumlarda bağımsız bir ordunun bulunması söz konusu değildir. Herhangi bir savaş söz konusu olması durumunda toplumu oluşturan bütün fertler, topyekûn mücadele vermekte ve teyakkuza geçerek hareket etmektedir. Fertlerin ortak bir ülkü etrafında gönüllü şekilde buluşmalarına bağlı olan bu anlayış; milleti oluşturan bireylerin, ülkelerine bağlılıklarını güçlendirdiği gibi, yeri geldiğinde ülkelerinin muhafazası için fedakârlık yapmalarını sağlamaktadır.

1. Türk Toplumunun Ordu-Millet Anlayışında Sosyal-Tarihî Kökenler

Türk milleti, tarihin eski devirlerinden itibaren ordu ve askerliğe büyük önem vermiş ve “millet-ordu vasfını tarihinin başlangıcından bugüne kadar muhafaza etmiş”tir (İnalçık, 1964, s.56). Türkler, günlük yaşamlarında da ordu-millet olmanın özelliklerini yansıtmıştır. Bozkır coğrafyasının şartlarında ve kültür dairesinde yaşamış Türk toplumlarının sosyal hayatında ve devlet teşkilatlarında askerî bir disiplin hüküm sürmüştür. Nitekim bu disiplin, ordu-millet geleneğini meydana getirmiştir. Askerliği, meslekten ziyade millî bir görev olarak benimseyen Türkler, ordu-millet anlayışı çerçevesinde hareket ederek, orduyu toplum ile bir tutmuş ve askerlik müessesesini toplumdan ayrı düşünmemiştir (Kalelioğlu, 2021, s.269). Bu amaç doğrultusunda çocuklar küçük yaşlardan itibaren askerliğe özendirilmiş; kadınlara erkekler gibi ata binme öğretilmiş ve silah kuşandırılmıştır. Milleti oluşturan her birey, devletin bekası için her an savaşılabilecek şekilde yetiştirilmiştir. Türk toplumunun ortak bir ülkü ve anlayış etrafında buluşmasını sağlayan ordu-millet anlayışı, devletin bekası ve milletin bütünlüğünün korunması için önemli bir unsur olarak görülmüş ve gelecek nesillere de aktarılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla bu anlayış sonradan kurulan Türk-İslâm devletlerinde de aynen devam etmiştir (Pehlivan, 2009, s.54). Bu durum, Türklerin askerliği sosyal hayatın bir gerekliliği olarak algıladıklarının somut bir göstergesi olmuştur.

Türk toplumundaki ordu-millet anlayışının izlerini kadim destanlarda da takip etmek mümkündür. Zaten İslâmiyet öncesi eski Türk destanları; sosyal, siyasal ve kültürel bakımdan vermiş oldukları bilgiler sayesinde Türk milletinin tarih boyunca kazanmış olduğu değerleri, kültürü ve toplumsal yapıyı yansıtan önemli birer kaynak niteliğindedir (Kalelioğlu, 2021, s.267). Söz konusu kaynaklar, Türklerin ortak bir ülkü uğruna millet olarak rakiple/düşmanla nasıl mücadele ettiklerinin tarihî vesikaları gibidir. Bu bağlamda, Türk destanlarında milletin temsilcisi hükmünde olan destan kahramanları, toplumlarını tehdit eden düşmanlara karşı, milletle bir araya gelmiş ve yekvücut hareket ederek zafer kazanmışlardır. Örneğin Oğuz Kağan Destanı’nda, Oğuz Kağan bütün Türkleri bir araya getirmiş ve ordu-millet anlayışıyla tesis ettiği birliğin gücüyle cihan hâkimiyeti ülküsünü gerçekleştirmiştir. Destanda Oğuz Kağan hem güçlü bir lider hem de iyi bir savaşçı olarak tasvir edilirken halkı da tıpkı kağanları gibi cesaretleri ve yiğitlikleriyle nam salan kişiler olarak tanıtılmaktadır. Savaşçı ruha sahip bireylerden oluşan bu halkın, yeni fetihler

gerçekleştirmek için, destanın başkahramanı Oğuz Kağan'ın peşinde sürekli savaşlara katıldığı belirtilmektedir. Bu savaşların kontrolü de sistematik şekilde yapılmaktadır. Zira Oğuz Kağan, zaferler sonrası genişleyen ülkesini altı oğlu arasında paylaşmış ve her oğluna bir boy vermiştir. Ülkenin yönetiminde alt birimi oluşturan bu boylar, aynı zamanda birer askerî güç işlevi taşımaktadır. Bir taraftan yönetimi sağlarken diğer taraftan bünyelerindeki kişileri birer asker gibi eğitmekte ve gerektiğinde Oğuz Kağan'ın emri altında birleşmektedirler. Milleti oluşturan her ferdin askerlik bilinciyle yetiştirildiğini gösteren bu sistem, kadim Türk tarihinde de mevcuttur. Nitekim pek çok kaynakta Oğuz Kağan'ın gerçekte, Türk ordusunun kurucusu Mete Han [Mao-du(n)/Motun] olduğu söylenmektedir (Ercilasun, 2016, s.53). Asya Hun İmparatorluğu'nun sınırlarını Hazar Denizi'nden Mançurya'ya kadar uzatan Mete Han, başarısını Türk topluluklarını birleştirerek elde etmiştir. Aynı zamanda modern anlamda devlet ve ordu yapısını geliştirerek hâkimiyeti altındaki tarım bölgelerinden orduya lojistik destek sağlamış, askerî psikoloji ve koordinasyona önem vermiştir. Ortaya koyduğu bu yeniliklerin yanı sıra, vatan ve millet sevgisine kutsallık kazandırmış ve beraberindeki Türk topluluklarına millet olma anlayışını aşılamaştır (Kurtlu-Koçak, 2016, s.879).

Türklerdeki ordu-millet anlayışı, Türklerin yazılı kültüre sahip olduğunu gösteren en mühim belgelerden biri olan Orhun Anıtları'na da yansımıştır. Türk toplumunun sosyal, kültürel ve siyasî yapısı hakkında malumatlarla dolu bu anıtlarda, milletin birlik ve beraberliğinin önemi vurgulanırken bu birliğin güvenliğinin ordu sayesinde korunduğu belirtilmektedir. Kül Tigin Âbidesi'nin doğu cephesinde yer alan; “Üste mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insan oğlu kılınmış. İnsan oğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletinin ilini töresini tutu vermiş, düzenleyi vermiş. Dört taraf hep düşman imiş. Ordu sevk ederek dört taraftaki milleti hep almış, hep tâbi kılmış. Başlıya baş eğdirmiş, dizliye diz çöktürmüş.” (Ergin, 1994, s.20) ifadelerinde de görüldüğü üzere anıtlardaki anlatının genelinde, kağanın dağılmış olan Türk milletini topladığı ve ordular kurarak dünyanın dört bir tarafına sefer düzenlediği çokça dile getirilmektedir. Bu orduları oluşturanlar ise halktır. Türk tarihinde mühim yer tutan bu anıtlarda, Türk milletinin kağansızlaşmayı, ilsizleşmeyi, töresizleşmeyi kabul etmeyerek kağanına, iline ve töresine sahip çıktığı vurgulanmaktadır. Kağanlar kendilerini milletin koruyucusu olarak görürken milletin de kağanlara büyük sadakat gösterdiği anlatılmaktadır.

Oğuz Kağan Destanı'nda vurgulanan ordu-millet anlayışının bir benzeri, “Türklerin örf, âdet ve gelenekleri, dünya görüşü, hayat felsefesi ve inançları, giyim kuşama, ata sporları, yiyecek, içecek, eğlence kültürü, askerlik sanat vs. açısından bir hazine” (Ergun, 2013, s.7) olan *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde de vardır. Mesela Salur Kazan'ın evinin yağmalanma hikâyesinde gerek Salur Kazan gerekse tebaası düşmanla tıpkı birer asker gibi mücadele ederler. Av yapmak için uzun bir yolculuğa çıkan Salur Kazan'ın ailesini, yurdunu, malını ve mülkünü korumak için Eylik Koca Oğlu Kulmaş ve Karacuk Çoban'ın iki kardeşi gibi daha birçok Türkmen şehit olana kadar düşmanla savaşır. Avdan döndüğünde obasının darmadağın edilip ailesinin ve halkının esir alındığını öğrenen Salur Kazan da hem esirleri kurtarmak hem de öcünü almak için ilk başta tek başına harekete geçer. Fakat onun

düşman üzerine gittiğini öğrenen Karacuk Çoban yanından ayrılmaz. Tıpkı Karacuk Çoban gibi, Salur Kazan'ın savaşa gittiğini duyan Oğuz Beyleri de her yönden koşup yetişirler. Yapılan savaşta on iki bin düşman askeri kılıçtan geçirilirken beş yüz Oğuz yiğidi şehit düşer. Neticede Salur Kazan ailesini kurtarır, hazinesini geri alır (Ergun, 2013, s.33-50). Hikâyede uzunca anlatılan bu mücadele sırasında diğer Oğuz beylerinin ve halkın Salur Kazan'ı ölümüne desteklemesi ve savaş meydanında çarpışması, Türklerdeki ordu-millet geleneğinin bir tezahürüdür. Ayrıca eserdeki diğer hikâyelerde de bu geleneği yansıtan daha birçok anlatı mevcuttur.

Türklerin İslâmiyet öncesindeki cihangirlik ülküsü zamanla İslâm'ın gazâ ve cihât inancıyla birleşmiş ve Türklerin savaşçılıkları manevî dinamikle daha güçlü hâle gelmiştir. Toplumsal yapıyı biçimlendiren bu ruh hâli, yine dönemin eserlerine yansımıştır. Mesela Yusuf Has Hâcib, on birinci yüzyılda kaleme aldığı *Kutadgu Bilig*'te, Türk toplumunun devlet yönetimini ve sosyal düzenini anlatırken ordu-millet geleneğinden de bahsetmiştir. Hükümdara öğütler verirken komutanların, eratın ve halkın nasıl olması gerektiğini de açıklamıştır. Eserin birçok yerinde komutanlar ile askerlere atıflarda bulunmuş, onların sahip olmaları gereken vasıf ve nitelikleri sıralamıştır. Eserin geneline yaydığı bu bilgilerin yanı sıra, “Ögdülmiş Hakana Kumandanların Nasıl Olması Gerektiğini Söyler” ve “Ögdülmiş Kapıdaki Eratla Nasıl Geçinileceğini Söyler” (Yusuf Has Hacıb, 2019, s.197-209 / 332-343) başlıklarıyla komutanlarla ve askerlerle ilgili özel bölümler ayırmıştır. Memleketin nizam ve dizginini elinde tutmak için ise iki kişinin iyi belirlenmesinin şart olduğunu söylemiştir: Bunlardan biri vezir, diğeri ordu komutanıdır. Hükümdarın himayesinde olmak kaydıyla siyaseti ve askerî gücü temsil ve kontrol eden bu iki unsurun el ele verip birlikte hareket etmeleri durumunda devletin yıkılmayacağını belirtmiştir.

Türklerin İslâmiyet etkisindeki ilk dönem eserlerinde kendine yer bulan ordu-millet anlayışı, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de toplumsal yapıyı şekillendiren temel unsurlardan biri olmuştur. Her iki devlet de ordu ile milletin ortak amaçlar doğrultusunda birlikte mücadele etmesi anlayışını benimsemiştir. Öyle ki ordu-millet anlayışını sadece savaş zamanlarında değil; sıradan günlerdeki barış ve düzenin sağlanması ve muhafazasında da kullanmışlardır. Bahsedilen teşkilat sistemi maaşlı ve müstakil askerî birliklerin kurulup askerliğin bir meslek hâline dönüşmesine kadar devam etmiştir. Ancak bu gelişme, ordu-millet anlayışının anlam değişikliğine uğramasını sağlamıştır. Artık askerliğin bir meslek hâline gelmesiyle, yine milletin içinden seçilen fakat asıl ve tek işleri askerlik olan gruplar oluşmaya başlamıştır. Belirlenen bireyler diğer kimliklerinden sıyrılarak yalnızca asker hüviyeti kazanmıştır. Böylece normalde askerlik haricinde işlerle uğraşan kadın, erkek ve hatta çocukların askerî eğitim almalarına ve her an için teyakkuzda bulunmalarına gerek kalmamıştır. Milleti oluşturan bu fertler, ihtiyaç durumlarında yüklenmiş oldukları asker hüviyetini kaybetmiştir. Buna rağmen bu kişiler, seferberlik durumlarında yine ordu-millet ruhunu canlandırmış; orduya maddî ve manevî destek olmanın yanı sıra gerektiğinde kendi rızalarıyla asker kimliğine geri dönmüşlerdir. Birinci Dünya Harbi ve Kurtuluş Savaşı sırasında kadın, erkek, çocuk, yaşlı demeden bütün bir millet olarak düşman karşısında gerçekleştirilen millî direniş ve topyekûn mücadele bunun en somut göstergelerinden biridir. Yine, kendileri de çok zor durumda

bulunmalarına rağmen halkın, Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde Meclis'in çıkarmış olduğu Tekâlif-i Milliye Kânunu'na uyarak elinde bulunanları hiç itiraz etmeden orduyla paylaşması, ordu-millet anlayışına bağlanabilir.

Asırlardır Türk toplumunun birlik ve beraberlik duygusunu güçlendirip millî kimlik bilincini pekiştiren ordu-millet anlayışı, hâlihazırda da varlığını sürdürmektedir. Nitekim Türk Silahlı Kuvvetleri, ülkenin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumak için çalışırken, millet de ordusuna büyük bir saygı ve destek göstermektedir. Gerek yurt içi gerekse yurt dışı harekâtlarda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yanında olduğunu ve orduya güvendiğini her zaman belli etmektedir. Örneğin 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı'nda tıpkı Birinci Dünya Harbi ve Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi orduyla birlikte hareket etmek istemiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı yapıldığı esnada askerlik şubelerine giden birçok kişi, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne destek olmak için gönüllü olarak harekâta katılmak istediğini belirtmiştir (Kalelioğlu, 2021, s.278-279). Bu anlayış, yakın zamanda gerçekleştirilen Fırat Kalkanı (24 Ağustos 2016- 29 Mart 2017), Zeytin Dalı (20 Ocak 2018- 24 Mart 2018), Barış Pınarı (9 Ekim 2019- 25 Kasım 2019) ve Bahar Kalkanı (27 Şubat 2020- 6 Mart 2020) harekâtlarında da ortaya çıkmıştır. Bütün halk dualar ederek, kurbanlar keserek, davullu ve zurnalı eğlenceler düzenleyerek ordusunu harekâta uğurlamış, maddî ve manevî her açıdan her daim Türk ordusunun arkasında olduğunu ifade ederek ordu-millet anlayışının hâlâ yaşadığını göstermiştir.

2. Devlet Ana Romanında Ordu-Millet Anlayışı ve Romana Yansımaları

Kemal Tahir'in romanları, genelde tarih üzerine yaptığı okumalara ve incelemelere dayanır. Başka bir ifadeyle, gerçekte yaşanmış tarihî olayları romanlarında bir malzeme olarak kullanır. Onun tarihe yönelmesinde, toplumun içinde bulunduğu sorunların çaresinin tarihte saklı olduğu inancı etkilidir. Türk toplumunu anlamanın, milletin bugünkü konumundan hareketle ve bugünün ışığında, geçmişe bakmakla mümkün olduğunu düşünür. Bu husustaki sorumluluğun ise sadece tarihçilerde değil; sanatçısından aydınına, sosyoloğundan bilim adamına bütün Türk aydınlarının sırtında olduğunu savunur (Bircik, 2016, s.1271). Romana bu sorumluluk bilinciyle yaklaşan Kemal Tahir, tarihî olayları farklı açılardan yorumlamaya çalışır. Fakat tarihî malzemeyi kullanırken sadece belgelerle yetinmez. Olaylara kendi yorumunu da katar. Zira roman yazarının kendine has bir dünya görüşüne sahip olması gerektiğini ve "belgeler gibi, belgeleri oluşturan tarihsel koşulları da tarihsel kişileri de kendini kanıtlayıcı, tutarlı sistem içinde yeniden değerlendirmek zorunda" (İleri, 1973, s.24) olduğunu iddia eder. Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemini konu edindiği *Devlet Ana* romanını da bu kapsamda kaleme alır.

İlk baskısı, 1967 yılında yapılan bu romana ilk olarak *Osmanlı Çekirdeği* adını vermek isteyen Kemal Tahir, daha sonra eserin kahramanlarından olan ve Bacıbey adıyla anılan Devlet Hatun'dan hareketle *Devlet Ana* ismini uygun görmüştür (Dosdoğru, 1974, s.387; Bozdağ, 1995, s.82). Yayımlandıktan bir yıl sonra Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü alan roman; Osmanlı'nın toplumsal yapısının, devlet anlayışının ve kuruluş aşamasındaki dinamiklerinin derinlemesine işlendiği bir metindir. Osmanlı'nın hangi temeller üzerinde

kurulup yükseldiği ve küçük bir aşiretten koskoca bir devlet hâline gelişinin izleri dönemin sosyal, kültürel ve siyasî çerçevesi içerisinde ele alınmaktadır. Tarihsel bir perspektifle kurgulanan romanda olayların gerçekleştiği zaman dilimi; Ertuğrul Gazi'nin yaşlılığı ve ölümünü, Osman Gazi'nin "bey" oluşunu ve Orhan Gazi'nin çocukluktan gençliğe geçişini kapsamaktadır.

Kemal Tahir bu romanı, "XX. yüzyılda yaşayan Türk insanına bir şeyler anlatmak için" (Uçman, 1994, s.241) kaleme almıştır. Bu eser vasıtasıyla, "kendinin de söylediği gibi, Türkiye'de çökmüş bir imparatorluğun yarattığı aşağılık duygusunu silmek ve Osmanlı insan tipini, onun erdemlerini, devlet kurma yeteneğini belirtmek ister" (Moran, 2001, s.211-212). Onun için de anlatıda realist bir yaklaşımla tarihsel gerçeklere bağlı kalmak yerine, kurguyu ve kişileri idealleştirerek romantik bir tavır sergiler. "Kemal Tahir romanının özellikle dönemi anlatması, belki de tarihsel kesiti yansıtmak açısından gerçeklerden en fazla soyutlanmış metni *Devlet Ana*'dır" (Kayalı, 2002, s.814). Romanda yer verdiği Osman Bey, Orhan Bey, Bacıbey (Devlet Ana/Hatun), Kerim Çelebi, Mavro, Kaplan Çavuş gibi şahısları yiğitlik, dostluk, iyilik, dürüstlük ve sadâkat gibi niteliklerle idealleştirirken Dünder Bey, Daskalos Derviş, Hophop Kadı, Şövalye Notüs Gladys, Türkopol Uranha, Pervane Subaşı ve Moğol Çudar gibi şahısları ise kötülüğün temsilcisi olarak okura sunar. Dolayısıyla romandaki kahramanlar arasında açık şekilde taraf tutar ve değerlendirmeyi okura bırakmayıp bu bağlamda onu yönlendirir. İdealize edilmiş kahramanları önceleyerek bir anlamda, romans niteliği taşıyan bir eser ortaya koyar.

"Kancık Vuruş", "Uyandırılan Işık", "Dost Çelmesi", "Fal", "Derin Geçit" ve "Kerimcan'ın Yolu" adlı altı bölümden oluşan *Devlet Ana* romanı, iki ana öykü üzerine kurulmuştur. Birinci öykü, Devlet Hatun'un oğlu Demircan'ın öldürülmesi üzerine kardeşi Kerimcan'ın, ağabeyinin kanlılarından öç almasını; ikinci öykü ise Söğüt'te ikamet eden Türklerin, topraklarını Bizans topraklarına doğru genişleterek Osmanlı Devleti'nin temellerini oluşturmasını ele almaktadır. Aslında biri bireysel diğeri toplumsal olan bu öyküler, Kerimcan ile Söğüt Türklerinin düşmanlarının aynı kişiler olması sebebiyle iç içe geçmiştir. Neticede ise iki öykü de başarıyla sonuçlanır. Ertuğrul Bey'in ölmesiyle uçbeyi olan Osman Bey eserin son kısımlarında buyruğundaki Türkleri yoksulluktan kurtarıp bolluğa kavuştururken Kerimcan da arkadaşlarının yardımıyla düşmanlarını öldürür ve ağabeyinin öcünü alır. "Toplumsal düzeydeki başarıyı Osman Bey babasının yerine alarak, bireysel düzeydeki başarıyı da Kerim Can yine babasının yerini alarak" (Moran, 2001, s.222-223) gerçekleştirmiş olur.

Osman Bey ile Kerimcan'ın, romanda babalarının yerini almaları ve başarıya ulaşmaları aslında Türk devlet geleneğinin temsili gibidir. Bir anlamda Kemal Tahir, babalarının makamını ya da boşluğunu dolduran Osman Bey ve Kerimcan üzerinden Türk milletinin bu özelliğine dikkat çekmek istemektedir. Çünkü Türkler hiçbir zaman devletsiz kalmamış, herhangi bir sebepten ötürü devletleri yıkıldığında hemen yeni bir teşkilatlanmaya girmiş ve yeni bir devlet inşa etmişlerdir. Kemal Tahir de romanda bu vasfın farkındalığıyla hareket etmiştir. İsmet Bozdağ'la gerçekleştirdiği sohbet esnasında, "Türk Milletinin bütün tarih boyunca bayraksız ve devletsiz kalmaması, rastgele ve boşuna değildir. Onun

çekirdeğindeki dinamizm, ona devlet kurma yatkınlığını getirmiş... Devlet kurmak başka bir şeydir, devleti yönetmek başka bir şeydir. Türk Milleti tarih boyunca devleti hem kurmada hem yönetmede ustalık göstermiştir. İşte bu dinamizmi yeni romanımda işlemek ve aydınlığa çıkarmak istiyorum?" (Bozdağ, 1995, s.82-83) diyerek *Devlet Ana* romanında Osmanlı Devleti'nin nasıl teşekkül ettiğini aktarmaya çalışmıştır. Bütün bu çabanın temel gayesi ise uzun yıllardır "Batı Çıkmazı"nda¹ debelenip kendi tarihine, kültürüne ve diline yabancılaşan Türk toplumunun gerçek, öz benliğine dönmesini sağlamaktır. Zira Türk tarihine Marksçı bir yöntemle yaklaşan Kemal Tahir'e göre tarihsel süreç içerisinde Osmanlı toplumunun çekirdeğini oluşturan Türkler ile Batı toplumunun gelişim çizgileri birbirinden çok farklıdır. Bu farklılığı temelde "ahlaksal ve siyasal" olarak iki madde altında toplamak mümkündür (Moran, 2001, s.223). Batı toplumu ile Türk toplumu hiçbir zaman aynı aşamalardan geçmemiş, aynı yaşam tarzını benimsememiştir. Dolayısıyla Kemal Tahir, Türklerin Batılılar gibi hareket ederek kendilerini bulamayacaklarını savunur ve bu doğrultuda kaleme aldığı romanlar vasıtasıyla onlara kendi öz değerlerini hatırlatmayı amaçlar.

Romanlarındaki olay ve kahramanlar üzerinden birçok fikrini kurguya aktaran Kemal Tahir'in *Devlet Ana* romanında öne çıkardığı düşüncelerden biri, Türklerin devletçi yapılarıdır. Devlet; bir milletin birlik ve beraberliğinin yanı sıra bağımsızlığının göstergesidir. Bağımsızlığa ve dolayısıyla devlete aşırı derecede önem veren Türkler; her zaman devlet sahibi olmuş, devletin başındaki yöneticiye bağlı kalmış, devletin bekâsını kendi menfaat ve varlıklarından önde tutmuştur. Bu yönüyle de yüzyıllardır olası bir tehdit karşısında devleti muhafaza için kadın erkek, çoluk çocuk demeden topyekûn mücadele vermişlerdir. Kemal Tahir de *Devlet Ana* romanında Türklerin bu yönünü ele almış ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu anlatırken bu kuruluşun gerçekleşmesinde büyük rol oynayan ordu-millet anlayışına vurgu yapmıştır. Böylece bu romanyla, bir anlamda, Türk edebiyatında ordu-millet kavramının çekirdeğini oluşturmuştur (Hüküm, 2016, s.94). Bir toplumun devlet kurma aşamasına geçebilmesi için nasıl örgütlenmesi gerektiğini, özellikle de askerî ve sosyal açıdan nasıl bir dayanışma içinde hareket etmeleri gerektiğini kurgu içerisindeki olay ve şahıslarla örneklendirmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş felsefesinin temel taşlarından biri olan ordu-millet anlayışını yansıtarak hem bireylerin hem de toplumun devlete ve askerliğe olan yaklaşımını şekillendirmiştir. Bu bağlamda, değerlendirmelerini tarihsel bir perspektif çerçevesinde vermeye çalışan Kemal Tahir'in Türklerdeki ordu-millet anlayışıyla ilgili düşüncelerini, *Devlet Ana* romanında "Millet ile Orduyu Birleştiren Merkez: Güçlü Lider", "Orduyu Besleyen Gönüllü Kaynak: Fedakâr Halk", "Savaşa Hazır Kuvvetler: Gaziler ve Alplar", "Ordunun Kadın Kanadı: Bâciyân-ı Rûm" ve "Ordunun İstihbarat Ağı: Dervişler ve Ahi Teşkilatı" başlıkları altında incelemek mümkündür.

¹ "Batı Çıkmazı", Kemal Tahir'in eserlerinde sıkça kullandığı ve yazmayı tasarladığı romanlardan birine de başlık olarak koymayı planladığı bir tabirdir. Dönemin birçok münevveri gibi Batı'yı bir çıkmaz olarak yorumlayan Kemal Tahir, bu hususta uzun araştırmalar yapmış ve detaylı notlar tutmuştur. Konuyla ilgili geniş bilgi için, Kemal Tahir'in çalışması olarak Cengiz Yazoğlu tarafından yayıma hazırlanan *Notlar/Roman Notları 2- Batı Çıkmazı* adlı eser incelenebilir.

2.1. Millet ile Orduyu Birleştiren Merkez: Güçlü Lider

İnsanları belirli ülkeler etrafında bir araya getiren ve bu ülkeleri gerçekleştirmek amacıyla topluluğu yönlendirip harekete geçiren kişilere “lider” denilir. *Türkçe Sözlük*'teki ifadesiyle: “Yönetimde gücü ve etkisi olan kimse, önder, şef” (1998, s.1464) anlamındadır. Grupları örgütleme ve idare etme yetenekleriyle öne çıkan liderler, toplum üzerinde otorite, saygınlık ve güç dengesini sağlayıp muhafaza edecek çeşitli özelliklere sahiptirler. Bu özellikler ise “adam yetiştirme, bilgilendirme, cesur olma, fedakâr olma, göreve talip olma, güvenilir olma, kendine güvenme, hazırlıklı olma, hedefe yönelik kararlı olma, inisiyatif kullanma, insana değer verme, yaptığı işe inanma, çabuk karar verme, karar verme, öncü olma, örgütleme, prensip sahibi olma, problem çözücü olma, sıra dışı olma, strateji bilincine sahip olma, yönetme, zamanlama yeteneği” (Baykal, 2005, s.xvi) vb. şeklinde sıralanabilir. Güçlü liderlerde bulunması istenen bu özellikler, toplum nezdinde onlara otorite ve saygınlık kazandırmakla birlikte kendilerinden beklenen görev ve sorumlulukları yerine getirmeleri için gerekli imkân ve ortamları da sağlamaktadır.

Muktedir bir lider, özellikle monarşik sistemle yönetilen toplumlarda, millî birliğin korunması açısından çok önemlidir. Çünkü onun varlığı, bireylerin farklı fikir ve beklentiler içine girerek gruplaşmalarını ve milleti bir arada tutan değerleri yok edip birlik ve beraberliği bozmalarını engelleyen en büyük güçtür. Başka bir deyişle lider, kurulan düzenin/devletin mevcudiyet ve hürriyet nişanesidir. Kemal Tahir bu durumu *Devlet Ana* romanında, Ertuğrul Bey'in ölümü üzerine topluluğa hitap eden Akçakoca'nın ağzından sıraladığı cümlelerle dile getirir. Akçakoca bu konuşmada, yıllar yılı halkını koruyup kollamaya çalışan Ertuğrul Bey'in vefat ettiğini, vasiyetinde ise düşmanlar onun ölümünü duymadan hızlıca yeni lider seçilmesini istediğini açıklar (K. Tahir, 2022, s.162). Seçilecek liderin düşmanlara karşı halkın birliğini sağlayan çok önemli bir unsur olduğunu vurgular. Başa geçecek yeni liderin ise düşman tarafından korkulacak, çekinilecek güçlü bir isim olması gerektiğini belirtir. Böylelikle Kemal Tahir, romanda bir taraftan yapılan oylamayla beyliğe seçilecek Osman Bey'in vasıflarını yüceltirken diğer taraftan bir liderde aranılan nitelikleri aktarmış olur.

Kemal Tahir *Devlet Ana* romanında, beyliği yönetecek kişinin gerek toplum gerekse toplumun ileri gelenleri tarafından kabul görmüş biri olmasına sıkça vurgu yapar. Merkeziyetçi ve kudretli bir devlet yapısının ancak siyasî ve idarî güce hâkim biri tarafından kurulabileceğini belirtir. Bu yönüyle de romanda Osman Bey'in liderliğini, toplumun farklı unsurlarını bir araya getiren bir merkez olarak yansıtır. Dağınık aşiretlerden müteşekkil bir toplum yapısının, Osman Bey'in siyasî ve askerî hâkimiyeti neticesinde, merkezi bir devletin kuruluşuna doğru nasıl evrildiğini defalarca dile getirir. Öyle ki onun henüz beylik unvanını almadan bile, milleti etrafında toplayıp yönlendirecek nitelikte güçlü bir kişiliğe sahip olduğuna değinir. Örneğin, Demircan'ın ölümü sebebiyle Köslük Meydanı'nda toplananlardan bahsederken Osman Bey'in bu topluluktaki konumunu şöyle aktarır:

“Osman Bey daha gelmemişti. Babası Ertuğrul Bey'e yıllardır vekillik ettiği için yeri sekinin ortasındaydı. Ertuğrul Bey'in silah arkadaşlarından Söğüt'te bulunan kocalar,

Turgut, Alp, Saltuk Alp, Karamürsel, Sakarya boylarında göçebe gezen Samsa Çavuş'un kardeşi Sülemiş Ağa, sağ yana sıralanmışlardı. Soldakilerin başında Söğüt Ahilerinin nakibi Hasan Efendi bulunuyor, bunca yıllık hocası Yahşi imam, sonra da dünyanın dört bucağından, türlü nedenlerle kopup gelmiş, her soydan, her boydan adları, görüntüleri birbirini tutmaz, öyleyken Osman Bey'in çevresinde sımsıkı kenetlenmiş savaş yoldaşları, Ak Timur, Kara Tekin, Akbaş Mahmut, Yiğit Paşa, Emir Sultan, Mevlâna Hızır, Kadı Bay, Çoban Mirza, Yorgun Ata, yeşil sarığıyla Seyit Ahmet, Kara Tay, Kangal Mihman, Çandarlı Halil, Ak Bıyık oturuyordu” (K. Tahir, 2022, s.148).

Bu kadar farklı ismin peş peşe sıralanması, Osman Bey'in sözü geçen ve birleştirici liderlik vasfına dikkat çekmek içindir. Ayrıca Kemal Tahir, onun böyle saygın bir konum kazanmasının nedenini sadece Ertuğrul Bey'in oğlu olmasına bağlamaz. Yine Akçakoca'nın ağzından onun çocukluğundan beri milleti için yaptığı işleri sıralar. Onun akıllı ve yürekli bir yiğit olduğunu, gece gündüz çalıştığını, açları yedirip muhtaçları giydirdiğini dile getirir. Savaşlarda düşmandan asla korkmadığını ve hep ön cephede vuruştüğünü belirtir (K. Tahir, 2022, s.164-165). Böylece halkın Osman Bey'i neden sevip saydıklarına ve ona niçin güvendiklerine açıklık getirmek ister. Bu tarz açıklamaları ise değişik vesilelerle romanın birçok yerinde tekrarlar. Öte yandan Osman Bey'in halkı tesiri altına alan liderlik vasfını, fiziksel özellikleriyle de pekiştirir. Anlatım sırasında Osman Bey'in orta boylu ancak geniş omuzlu ve kalın pazılu biri olduğunu belirtir. Kolları ile bacaklarının, gövdesine nispetle uzun olmasını, onun doğuştan iyi bir savaşçı ve iyi bir binici olduğunun işareti sayar. Kaşlarının çatık, burnunun kemerli, çenesinin köşeli oluşunu ise tuttuğunu koparma gücünün bir göstergesi olarak yorumlar. Ayrıca ağzının biçimli olmasını ve yumuşak şekilde gülümsemesini de gerektiğinde insanları bağışlama yeteneğine sahip olmasına bağlar. Yakışıklı fakat bir o kadar da utangaç diye tasvir ettiği Osman Bey'in az ve öz konuşarak karşısındakilere hiç zorlanmadan güven verdiğini söyler (K. Tahir, 2022, s.134). Nitekim Kemal Tahir, bu tarz anlatımlarla onu her yönüyle imrenilecek ve örnek alınacak bir rol model konumuna yerleştirir. Böylelikle bir anlamda Osman Bey'in, uzun yıllar dünyaya hükmedecek kadar güçlü bir devletin temellerini atmadaki başarısının arka planına işaret eder.

Kemal Tahir, Osman Bey'in kişisel özelliklerini gösterebilmek için anlatıda karşıt görüşteki kahramanların fikirlerine de yer verir. Örneğin, romanda soyguncu ve zalim bir Moğol komutanı olarak tanıtılan Çudaroğlu'nun dilinden; “Siz bilmeseniz de ben bilirim Pervâne! Kara Osman Bey, hırslanıp kılıcı kuşanıp atladı mı, öfkesini basamayan arslana, gölgesine saldıran şahana, fırtınada sokulan aç kurda, vururken yanılmayan parsa benzer!” (K. Tahir, 2022, s.267) cümleleriyle Osman Bey'i över. Bu övgüleri sıralayan Çudaroğlu'nu ise romanın önceki bölümlerinde, ünlü savaşçılarla çok ünlü başbuğlar yetiştirmiş Çudar kabilesine mensup, uyurken bile kılıcını belinden çıkarmayan, acı bir kuvvete sahip, çevik, korkusuz ve usta bir silahşor olarak tanıtır. Dolayısıyla Osman Bey'i yücelten kişinin sıradan biri olmadığını vurgulayarak övgünün etkisini arttırmak ister. Böylece Osman Bey'in dostta güven, düşmana korku veren bir lider olduğuna vurgu yapar. Dostlarının ona neden ve nasıl güvendiğini de olay akışı içerisinde değişik vesilelerle ve değişik bakış açılarıyla dile getirir. Bunlardan biri, Söğüt'ün yayla göçüne pusu kuranlara

karşı savaşmak üzere Osman Bey'in hazırlık yaptığı sahnedir. Pusu kurulduğunu önceden haber alan Osman Bey, düşmanların tuzaklarını boşa düşürecek bir plan tasarlar ve hemen görev taksimi yapar. Onun savaş hazırlığı sırasındaki cesaret, inanç ve kararlılığı çevresindekilere de sirayet eder. Kemal Tahir bu durumu, Osman Bey'in kaynatası Şeyh Edebâli'nin gözlemleri şeklinde aktarır. Bu anlatıma göre savaşa hazırlanan Osman Bey; görünüşü, heybeti, cesareti ve yanında toplanan savaşçılara güven vermesiyle tıpkı Ertuğrul Bey'e benzemektedir (K. Tahir, 2022, s.459).

Şeyh Edebâli'nin gözlemleri şeklinde sunulan bu atmosferle aslında hem liderle halkın hem de maziyle mevcut zamanın bütünleşme tasviri yapılmış gibidir. Osman Bey; akıllı, heybetli, cesur ve muktedir kişiliğiyle halka güvenini kazandığı için tavrı ve davranışlarıyla da bir rol model hâline gelmiştir. Onun inanç ve kararlılığı diğer bireylere de yansımış ve milleti beylerinin peşinden en zorlu cenklere hiç çekinmeden gidip, canlarını onun emriyle seve seve fedâ edebilecek bir ruh hâline ulaştırmıştır. Bu yüksek komuta gücü ise ona bir ata yadigarıdır. Babası Ertuğrul Bey de halkına örnek olan, onların önünden yürüyen etkili bir liderdir. Kendi menfaatinden ziyade milletin can ve mal güvenliğini temin etmek için stratejik kararlar alıp bunların uygulanmasını sağlayan bir yöneticidir. Hatta romanda, Orhan Bey de benzer vasıflarla tanıtılır. Hâlbuki o, anlatılan olayların tarihî süreci dolayısıyla, çocukluktan gençliğe geçiş evresi yaşayan toy bir delikanlıdır. Ancak henüz on üç yaşında olmasına rağmen, karşılaşılan en çapraşık durumlarda bile hemen karşısındaki muhatabın durumuna uygun bir çıkar yol bulmasını bilen biridir. Aynı zamanda kılıç kullanmada oldukça mâhirdir. Pratik zekâsı ve usta silahşorluğu nedeniyle de babasının güven ve iltifatına mazhar olur. Kemal Tahir, Orhan Bey'in bu vasıflarını romanda birçok yerde dile getirir. Osman Bey'in henüz on üç yaşındaki oğlunu tecrübeli savaşçılarla bir tuttuğunu, ona bölükbaşılardan daha çok güvendiğini söyler. Orhan Bey'in asıl özelliğinin ise kendisine verilen emirlere kesinlikle uyması ve bu emirleri yerine getirene kadar takip etmesi olduğunu belirtir. Emirleri uygularken de sık sık durum analizi yaptığını ve olayları birbirine bağlamakta çok usta olduğunu vurgular. Bu yeteneğin de ona, hem iyi bir asker hem de yeri geldiğinde kendi kararını verebilen değerli bir başbuğ niteliği kazandırdığını aktarır (K. Tahir, 2022, s.260). Böylece Osman Bey'den sonra beyliğin başına neden Orhan Bey'in geçmesi gerektiğinin de açıklamasını yapmış olur.

Kemal Tahir romanda Osman Bey ve Orhan Bey'i yüceltirken aynı soydan gelmesine karşın Dündar Bey'i kötüler. Roman boyunca onu; kendi menfaati için düşmanla bile iş birliği yapabilen, çıkarıcı ve hırslı biri olarak tanıtır. Fırsatını bulduğunda her türlü kötülüğü yapabileceğini defalarca vurgular. Bu sebeple Dündar Bey'in asla yönetici olmaması gerektiğini belirtir. Bunu da kurguda Akçakoca'nın ağzından Ertuğrul Bey'in vasiyeti şeklinde yansıtır. Ertuğrul Bey'in Osman Bey'e hitaben; "Orhan torunumu kollasın iyice", "Ocağımızı Orhan yaksa gerek, bizden sonra benim gördüğüm" ve "Dündar'dan korusun yurdu, Oğuz'u, ille de kendisini Osman oğlum" (K. Tahir, 2022, s.175) tavsiyelerinde bulunduğunu belirtir. Ertuğrul Gazi'nin kendi kardeşine dahi güvenmeyerek beylik yönetiminden uzak tutulmasını istemesini ve oğlundan sonra torununun devlet yönetiminde söz sahibi olmasını vasiyet etmesini ise Osman Bey ile

Orhan Bey'in taşıdığı oldukları liderlik vasıflarına bağlar. Dolayısıyla Kemal Tahir, beyliğin sıhhat ve selameti için seçilen liderin çok önemli olduğuna ve Osmanlı Devleti'nin büyüyüp gelişmesinin temelinde de doğru lider seçiminin büyük rol oynadığına dikkat çekmiş olur.

2.2. Orduyu Besleyen Gönüllü Kaynak: Fedakâr Halk

Müstakil orduların bulunmadığı toplum yapılarında düşmanla mücadele ve halkı muhafaza işlevi ordu-millet anlayışıyla karşılanmaktadır. Henüz devlet sistemi ve düzenli bir ordu teşkilâtı kurulmadığı için halkın büyük kısmı gerektiğinde silahlanıp savaşabilecek şekilde yetişmekte ve yaşamaktadır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin kuruluş mücadelesini işleyen *Devlet Ana* romanında da aynı durumdan bahsedilmektedir. Bu mevzuyu romanın merkez meselelerinden biri olarak işleyen Kemal Tahir, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda halkın bir savaş makinesi gibi organize olduğunu ve bu yapının Osmanlı'nın hızlı yükselişini sağlayan temel faktörlerden biri hâline geldiğini vurgular. Gönüllülük esasına dayalı bu askerî sisteme farklı nitelikte birçok kişinin dâhil olduğunu belirtir:

“İl erlerinden, iş erlerinden, yaban erlerinden, dağ erlerinden, ağaç erlerinden, bataklık erlerinden, ulu yürekten, at çeken yürükten, Türkmen'den, Karakeçili'den niceleri geldi geçti, İçlerinde ermişi var, dervişi var... Rum abdalları derler, Rum gazileri derler... Ertuğrul Bey'in savaşçısı ev hesabına gelmez. Bekar gazilerin beşi onu bir evde barınır çünkü. Savaşçı dervişlerin beşi onu bir zaviyede birikmiştir” (K. Tahir, 2022, s.34).

Toplumun farklı unsurlarının asker kimliği kazanması, kendi icra ettikleri mesleklerinin dışında askerliğin kurallarını öğrenmelerine de imkân sağlamıştır. Bu sebeple küçük yaşlardan itibaren askerî eğitimler alarak, bu minvalde yetişmişlerdir. Askerliği seçenler halkın gözünde itibar kazanırken, mollalık gibi mesleklere yönelenler genelde küçümsenmiştir. Kemal Tahir bu durumu romanda, Kerim Çelebi karakteri üzerinden yansıtmıştır. Söğüt'teki bütün delikanlılar savaşçı olmak için can atarken Kerim Çelebi'yi medreseye gidip molla olmayı isteyen biri olarak kurgular. Fakat onun bu isteğinin başta annesi Bacıbey olmak üzere bütün halk tarafından garipsendiğini dile getirir. Söğüt'te medreseye devam eden sadece üç öğrencinin bulunduğunu, onların da sakatlıkları yüzünden medreseye gittiklerini ve aslında mollalığı istemediklerini söyler. Hâlbuki Kerim Çelebi'yi; gerek güreşlerde gerek taş atma ve taş kaldırmada gerekse bilek bükme yarışmalarında öne çıkan ve akranlarından birkaç gömlek üstün olan biri şeklinde tanıtır. Bu sebeple de anası Bacıbey'in çokça yalvarıp ağladıktan sonra, “Ben molla oğul istemem ve de analık hakkımı bağışlamam” diye direttiğini yazar (K. Tahir, 2022, s.109). Romanda Kerim Çelebi'nin meslek seçiminde içine düştüğü ikilemi birçok kez dile getiren Kemal Tahir, böylece okurun dikkatini o dönemki halkın askere ve askerliğe verdiği değere çekmiş olur.

Kemal Tahir, halkın askere verdiği önem ve desteği belirtmek için zafer sonrası düzenlenen etkinliklerden de bahseder. Mesela, Osman Bey'in emriyle harekete geçen “Bitinya ucunun silahlı köylüleri, gazi, Ahi, derviş, abdal bölükleri”, Karacahisar'ı ele geçirince Söğüt'te büyük mutluluk yaşamış ve her ev gücü yettiğince köylü savaşçılara

bayram sofraları hazırlamıştır (K. Tahir, 2022, s.503). Hatta bazıları bu şenliğe katkı sağlayabilmek adına komşularına borçlanarak yiyecek tedarik etmiştir. Romanda birçok kez değinilen bu sahneler vesilesiyle bir taraftan toplumsal dayanışmaya örnekler sunulurken diğer taraftan halkın askerlere verdiği maddî ve manevî desteğin boyutu ortaya konmuştur.

2.3. Savaşa Hazır Kuvvetler: Gaziler ve Alplar

Kemal Tahir *Devlet Ana*'da, Osmanlı'nın kuruluş sürecini tarihî, kültürel ve toplumsal yönleriyle ele alırken, özellikle savaşçı unsurlar olan gaziler ve alplar üzerinden dönemin askerî yapısını dile getirir. Osmanlı Beyliği'nin ilk yıllarındaki savaş gücünü oluşturan bu unsurlar, devletin kuruluş felsefesinin, sosyal ve kültürel yapısının temel taşı oluşturmaktadır. Savaşçı kimliklerinin yanı sıra dönemin toplumsal, ahlakî ve kültürel yapısını yansıtan bu unsurlar, beyliğin yükselişinde ve sınırların genişlemesinde kilit rol oynar.

Türkçe Sözlük'te İslâmiyet'le bağlantılı olarak, "Düşmanla savaşan veya savaş yapmış (kimse)" (1998, s.821) anlamına gelen "gazi", İslâm dini ve vatan uğruna savaşan ve şehit olmadan dönen kişiler için kullanılır. Türk tarihinde ve özellikle Osmanlı'da savaşlarda yer alan ve kahramanlıkları ile tanınan bu kişiler *Devlet Ana*'da hem askerlik hem de dinî bir görev bilinciyle hareket eder. İslâm anlayışını yaymayı ve Allah yolunda gazâ etmeyi bir ideal olarak benimseyen gaziler, dinî motivasyonla hareket ederek fiziksel güçlerinin yanı sıra manevî yönleriyle de destek sağlar. *Devlet Ana*'da savaşçı kimliklerinin yanı sıra bir halk kahramanı olarak da yer alan gaziler, savaşa hazırlık süreçlerinde ve devletin varlığını sürdürmesinde büyük rol oynar.

Osmanlı Beyliği'nin askerî gücünün bir diğer önemli unsuru olan alplar, Türklerin İslâmiyet öncesi geleneklerine dayanan cesaretleri, fiziksel güçleri ve savaş becerileriyle ön plana çıkan kişilerdir. *Devlet Ana* romanında kahramanlıkları, cesaretleri ve fiziksel güçleriyle resmedilen bu kişiler, Osmanlı'nın askerî başarılarının arkasındaki karakteri temsil eder. *Devlet Ana*'da, Türklerin kahramanlık geleneğinin bir uzantısı olarak sunulan alplar gerek mücadeleye hazırlık sırasında gerekse mücadele esnasında göstermiş oldukları cesaret ve yiğitlikleriyle tanınırlar.

2.4. Ordunun Kadın Kanadı: Bâciyân-ı Rûm

İlk kuruluş ve örgütlenme tarihiyle ilgili kesin bilgilere ulaşılamayan Bâciyân-ı Rûm Teşkilatı'nın köken itibarıyla, "Turanlı savaşçı kadınlara-Amazonlara" kadar uzandığı iddia edilmektedir (Gültepe, 2020, s.303). Siyasî ve sosyal yapısıyla özgün bir mahiyet taşıyan bu teşkilatla alakalı bilgilere ulaşılabilecek eski kaynaklar arasında 14. asrın seyyahlarından biri olan İbn Battuta'nın *Seyahatnamesi* (*İbn Battûta Seyahatnamesi*), 15. yüzyıl Osmanlı tarihçisi Âşıkpaşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ı ve Süryani tarihçi Malatyalı Ebu'l-Ferec Gregory'nin *Tarihi* (*Ebu'l-Ferec Tarihi*) gibi eserler gösterilebilir (Gültepe, 2020). Sıralanan bu eserlerin haricinde farklı kaynaklarda da bilgiler mevcuttur.

Âşıkpaşazâde'nin Bâciyân-ı Rûm olarak adlandırdığı bu örgüt, Alman Doğu bilimci Franz Taeschner'in de dikkatini çekmiştir. Fakat Taeschner, 13. yüzyıl Anadolu toplumunda

kadınların bir teşkilat kurabilmelerini imkânsız görerek bunun bir istinsah hatası olduğunu ve kelimenin aslının “Hâciyân-ı Rûm (Anadolu Hacıları)” veya “Bahşiyân-ı Rûm (Anadolu Sihirbazları veya Ruhânileri)” olabileceğini iddia etmiştir (Bayram, 1981, s.457-458). Zeki Velidi Togan da Taeschner’in bu ikinci görüşünü benimsemiştir. Ancak Fuad Köprülü, Bektaşî rivayetlerinden ve başka kaynaklardan teyit ettiği bilgilerle bu iki ismin yaptığı açıklamaların yanlış olduğunu; Anadolu Selçukluları devrinde ve Osmanlı Devleti’nin kuruluşu döneminde Bâciyan-ı Rûm adında bir kadın teşkilatının var olduğunu savunmuştur. Köprülü, iddiasının kanıtı olarak da 14. yüzyılda Anadolu’dan geçen Bertrandon de la Broquiére’in seyahatnamesinde geçen bir kaydı göstermiştir. Zira Seyyah Bertrandon de la Broquiére’ye göre Dulkadiroğulları Beyliği’nin erkek ve kadınlardan oluşan böyle silahlı bir teşkilatı vardır (Köprülü, 1991, s.415). Ayrıca Köseadağ Savaşı’ndan sonra Anadolu’yu işgale gelen Moğolların, Kayseri bölgesini işgali sırasında Bâciyan-ı Rûm Teşkilatı’na mensup kadınlarla mücadele ettiği de bilinmektedir (Köken- Büken, 2018, s.118). Nitekim Kemal Tahir de kurgu içerisinde Türk kadınının cesaret ve yiğitliğini temsil eden Bâciyan-ı Rûm Teşkilatı’na yer vermiş, hatta bununla yetinmeyip bu teşkilattan ilhamla romanına *Devlet Ana* ismini vermiştir.

Devlet Ana romanında bahsi geçen “Bâciyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları)” Teşkilatı, 13. yüzyılda Anadolu’da bulunan “Gâziyân-ı Rûm (Gaziler, Savaşçılar)”, “Ahîyân-ı Rûm (Ahiler)” ve “Abdalân-ı Rûm (Abdallar ve dervişler)” teşkilatları gibi dönemin sosyal ihtiyaçları sebebiyle kurulan oluşumlardan biridir. Anadolu Türkmen kadınları tarafından kurulan bu örgüt, kurulduğu dönemin imkânları doğrultusunda insanlara yardım etmektedir. Ahilik teşkilatının kurucusu Şeyh Nasîrüddin Mahmûd Ahî Evran b. Abbas (Ahî Evran)’ın karısı, Fatma Bacı tarafından kurulan Bâciyân-ı Rûm Teşkilatı; ekonomik, kültürel ve ticarî faaliyetlerde bulunmuştur. Kimsesizlere ve yaşlılara bakım gibi imkânlar da sunan bu teşkilat, ahilerle de temas içerisinde olmuştur.

Kemal Tahir *Devlet Ana* romanında, kadınların eski Türk devletlerinde yönetimde söz sahibi olmaları, kendilerini ve ülkelerini korumak amacıyla çocukluktan itibaren askerlik eğitimi almaları dolayısıyla erkekler gibi ata binip, kılıç kuşanıp, ok atmayı öğrenmeleri gibi hususları sıkça vurgulamıştır. Erkeklerle benzer haklara sahip bu kadınların anne kimliklerinin yanı sıra diğer kimlikleriyle de toplumda önemli rol oynadıklarına işaret etmiştir. Özellikle İslâmiyet’in kabulünden sonra kadınların da dinî misyonlar edindiği, erkekler gibi irşat ve tebliğ gayesi güttüklerine değinmiştir. Bu kadınları, *Devlet Ana* romanında Mavro’nun dilinden Şövalye Notüs Gladys’e tanıttırırken; “Karıları bile dövüşkendir Ertuğrul Bey’in... Bunlara ‘Rum Bacıları’ derler... Bunların töreleri de gaziler, savaşçı dervişler töresi gibi din yayma üstünedir... Bunlar Hıristiyanları tenhada tuttular mı kılıcı kafalarında çevirip, ‘İmana gel yaa kafir, bitiyorsun!’ demeden geçemezler. Aslında bunlar dur durak bilmeyecek kitaplarının kavlince, hiç at sırtından inmeyecek, boyuna seğirtecek...” (K. Tahir, 2022, s.34-35) ifadelerini kullanmıştır. Düşmanın gözünden övgü dolu şekilde yapılan bu tanıtlarla hem Türklerin İslâmiyet’ten önce sahip olduğu cihan hâkimiyeti ülküsünün, İslâm’ın gazâ ve cihat anlayışıyla birleşerek daha da güçlendiğine hem de bu anlayışın sadece erkeklerin değil kadınların zihninde de yaşadığını anlatmıştır.

Devlet Ana romanında Bâciyan-ı Rûm Teşkilatı'nı temsilen kadınlardan oluşan müstakil bir askerî birlik mevcuttur. Bu örgüt, ihtiyaç hasıl olması durumunda ata binip, kılıç kuşanıp, asker hüviyeti kazanarak erkeklere destekte vermektedir. Bu örgütü yöneten kişi ise "Bacıbey" namıyla öne çıkarılan ve esere de ismini veren Devlet Hatun'tur. Uzun boylu ve geniş gövdeli olan Devlet Hatun, Rum Bacılarına başkan seçildikten sonra "Bacıbey" diye çağrılır. "Ok atmakta, mızrak savurmakta, kılıç tutmakta, binicilikte değme savaşıçılardan geri kalmaz, hele korkmazlıkta çoğunu yaya bırak[an]" (K. Tahir, 2022, s.127-128) biridir. Rum Bacıları üzerinde tartışılmaz şekilde hâkimiyeti olduğu gibi, Köslük Meydanında toplanan yönetim kurulunda da söz hakkı vardır. Emri altındaki kadınları yönetmenin haricinde onların devlet yönetiminde de söz sahibi olmalarını sağlamaktadır. Bacıbey, korkusuz ve cesur biri olmanın yanı sıra geleneklere de önem vermektedir. Kendisinden yaşça küçük olmasına rağmen devleti yöneten Osman Bey'e son derece saygılı ve bağlıdır.

Kadınların savaşıçı kimlikleri, erkeklerin daha mücadeleci olmaları için bir teşvik gibidir. Zira kadınların cesur ve atak tavırları erkeklerin düşmandan korkup çekinmelerine engel olmaktadır. Kemal Tahir bu durumu *Devlet Ana* romanında; "Hele Bacıbey haydin dedi, karılar atlanıp kılıcı sıyırdı mı iş işten geçmiştir,' derdi rahmetli babam... Artık güç yetesi kalmamış Ertuğrul takımına... Çünkü karıları atlanınca, bunlar ölüm şerbetini peşin içermiş..." (2022, s.35) cümleleriyle dile getirir. Kadınların yiğitçe kılıç kuşanıp ata binmeleri erkekleri etkilemektedir. Zaten kadınlar belinde kılıç olmayan erkeği adam yerine koymamakta, böyle biriyle evlenmeyi asla istememektedirler. Nitekim kadınlar erkeklerin düşmana karşı savaşmaları için önemli motivasyon kaynağı oluşturmuş ve gerektiğinde ise ordu-millet anlayışına uygun şekilde bizzat silahlanıp erkeklerine yardım ederek Osmanlı Beyliği'nin büyüyüp devlet hâline gelmesinde önemli rol oynamışlardır.

2.5. Ordunun İstihbarat Ağı: Dervişler ve Ahi Teşkilatı

Beylikten devlete geçişin ilk basamaklarını konu edinen *Devlet Ana* romanında, doğal olarak dönemin sosyal ve politik yapısı çerçevesinde işlenen istihbarat faaliyetlerinden de bahsedilir. Romanda bu faaliyetler başta Ahi Teşkilatı olmak üzere casuslar, yerel halk, haberci ve ulaklar sayesinde sağlanır. Gerçek hayatta da Osmanlı Beyliği'nin, iç güvenliği sağlamak ve dış tehditlere karşı önlem almak amacıyla kullandığı bu kişiler, sağladıkları istihbarat ve bilgi ağı sayesinde beyliğin olası tehditlere karşı önlemler almasını kolaylaştırmıştır.

Devlet Ana romanında istihbarat yönüyle öne çıkan ve disiplinli bir örgüt şeklinde hareket eden yapı Ahi Teşkilatı'dır. Osmanlı'nın kuruluş yıllarını toplumsal ve siyasî yönden ele alan Kemal Tahir, Ahi Teşkilatı'nı yalnızca bir esnaf dayanışma kurumu olarak değil, aynı zamanda Osmanlı'nın istihbarat ve stratejik bilgi ağı olarak gösterir. Osmanlı Beyliği'nin büyüme ve genişleme süreçlerinde aktif olarak rol alan bu kurum, romanda çok yönlü bir yapıyla tasvir edilmiş, ordunun ve Osmanlı Beyliği'nin stratejik ihtiyaçlarına hizmet eden bir bilgi toplama ve değerlendirme mekanizması olarak işlev görmüştür. Hatta Kemal Tahir bu teşkilatın bir zamanlar çok etkili olduğunu ve kanunsuz-nizamsız kişilerin bile bu teşkilata muhalif iş yapmaktan çekindiklerini vurgular. Bu yönüyle romanda Çudaroğlu'nu;

“Şunu da iyi bilirim ki, Ahilere dokunan, toza gübüre karışır. Yiter gider ki, izi belirsiz...” (K. Tahir, 2022, s.311) şeklinde konuşur. Ahi Teşkilatı'nın sadece bir esnaf kuruluşu olmadığını ve gerektiğinde olaylara gizlice müdahale eden istihbarat nitelikli bir yapı olduğunu dile getirir.

Osmanlı Beyliği'nin büyüdüğü yıllarda Anadolu'da Türklere istihbarat sağlayan merkezlerden biri de dergâh ve tekke gibi mekânlardır. Kemal Tahir bunu *Devlet Ana* romanında Şeyh Edebâli üzerinden yansıtır. Dinî kimliğiyle öne çıkan Şeyh Edebâli bütün Müslüman halkın sevgisini, saygısını ve güvenini kazanmış biridir. O sebeple her yere uzanan bir bilgi ağı vardır. Öyle ki bu ağın içerisinde ahiler de bulunmaktadır. Romanda Osman Bey'in Şeyh Edebâli'ye söylediği; “Gireceğimiz geçit derindir. Bu kancık karanlığa karşı diri durmak gerekir. Savaşta düşmandan habersizlik körlüktür. Aldığın haberleri, ulaştır hiç gecikmeden... Ahilerin bizi arkalasin!” (K. Tahir, 2022, s.199) cümleleri de bunun göstergesidir. Kemal Tahir bu kurguyla bir anlamda, Osmanlı Beyliği'nin büyüyen güçlü bir devlete dönüşmesinde sadece yönetici ve askerlerin değil bütün halkın katkısı olduğunu vurgu yapar.

Kemal Tahir'in casusluk ve istihbarat faaliyetleriyle bağlantılı olarak *Devlet Ana* romanında değindiği bir diğer örgüt ise Moğollar tarafından kurulan ORTAK'tır. Romanda bu örgütün temsilcisi, bir mağarada yaşayan ve “Bir deri bir kemik... Ağzında diş yok! Gözü görmez! Yarı delidir. Moğolca'yı unutmuş... Latince diye bir dilin varlığını bilmez.” (K. Tahir, 2022, s.80) şeklinde tanımlanan Kamagan adlı bir Moğol dervişidir. Fakat bu derviş görüldüğü gibi biri değildir. Kemal Tahir onun bu farklı yönünü ve ORTAK adlı örgütün mahiyetini romanın ilerleyen sayfalarında Osman Bey üzerinden aktarır. Anlatıma Osman Bey'in Kamagan adlı dervişini kışkırttığını belirterek başlar. Çünkü ORTAK adlı uluslararası örgütün mensubu olan Kamagan, bu mensubiyet sayesinde en uzak yerlerdeki olaylardan bile kısa süre içerisinde haberdar olabilmektedir. Geniş bilgi ağına sahip bu örgüt aslında Pekin Hakanı Kubilây ile Tebriz İlhanı Hülâgû tarafından kurulan bir ticaret kumpanyasıdır. Fakat sonrasında bu kumpanyaya diğer birçok yöneticinin de para katarak üye olmasıyla dünya çapında her yeri örümcek ağı gibi saran bir teşkilata dönüşmüştür. Özellikle kervan yollarında sağladıkları asayişle tüccarların güvenini kazanmışlardır. Hatta sorumluluklarındaki herhangi bir kervanın bütün mallarını teminat altına almışlar ve kervan yolda bir zarara uğradığında bütün meblağı hazine tarafından karşılamışlardır. Öte yandan verdikleri hizmetin karşılığı olarak topladıkları paralar, yaptıkları ticaretler ve verdikleri borçlara mükabil aldıkları faizlerle çok büyük bir ekonomik güce ulaşmışlardır. Geliştirdikleri sistemi korumak için de bütün şehirlerde, limanlarda, önemli kavşaklarda birçok adam görevlendirmiş, geniş bir ağ kurmuşlardır. Yine sistemin yürümesi için devletler üstü yasalar koymuş ve bu yasalara göre hareket etmişlerdir. Bu güçlü ve geniş sistemin topladığı bilgileri de yine maddî menfaat karşılığında isteyenlere satmışlardır. Nitekim Kemal Tahir bu yapının, romanda konu edilen zaman diliminde eski gücünü kaybetmeye başlasa bile, Osman Bey'i imrendirecek seviyede bir gücü hâlâ elinde tuttuğunu belirtmiştir (K. Tahir, 2022, s.169-170).

Devletler üstü güçlü bir ticaret kumpanyası olarak tanıtılan bu yapı, bir dönemler geniş coğrafyalara hâkim olan gerçek bir teşkilattır. ORTAK'la ilgili rastlanılan ilk bilgiler, 1233 yılında Moğol İmparatorluğu'na elçi olarak gönderilen Song Hanedanı'nın (960-1279) elçilik heyetindeki Peng Daya'nın "Kara Tatarlara Dair Muhtasar" adlı eserine dayanmaktadır (Aziz, 2022, s.59). Yürütmüş olduğu faaliyetler sebebiyle Ahi Teşkilatı'yla benzer özellikler gösteren bu teşkilat, geniş bir coğrafyaya yayılarak yürüttüğü ticarî faaliyetlerin yanı sıra Moğol han ve hanedanlarının emirlerini icra etmektedir. *Devlet Ana*'da da görülen ORTAK, ticarî faaliyetlerden ziyade istihbarat ağı ve casusluk faaliyetleriyle ele alınmıştır. Kemal Tahir, bünyesinde barındırdığı tüccar, memur, ulak vb. kişilerle her yere ulaşarak istihbarat sağlayan bu örgütle Osman Bey'in yollarının kesiştiği bir kurguya yer vererek güçlü bir devlet kurmada bilginin ne kadar ehemmiyetli olduğuna dikkat çekmiştir. Böylece romanda Osman Bey'in istihbarat ve casusluk faaliyetlerinin önemini anlamasına, Şeyh Edebâli ve Ahi Teşkilatı'ndan faydalanarak düşmanın hareketlerini izlemek istemesine ortam hazırlamıştır.

Sonuç

Kemal Tahir, hâlihazırda tespit ettiği bireysel ve toplumsal problemlere romanlarıyla çözüm sunmaya çalışan bir yazardır. Bu noktada genel olarak kullandığı malzeme ise tarihî olay ve şahsiyetler olmuştur. Zira tarihi bir ayna gibi görmüş ve toplumun yaşadığı sorunların çaresinin orada saklı olduğuna inanmıştır. Tarihin farklı dönemlerini farklı kahramanlar üzerinden ele alarak içinde bulunduğu dönem insanına mesajlar vermeye çalışmıştır. Dolayısıyla *Devlet Ana* romanı da bu kapsamda bir eserdir.

Kemal Tahir *Devlet Ana* romanında, Osmanlı'nın devlet temellerinin atıldığı beylik dönemini konu edinmiştir. 1967 yılında yayımlanan bu romanda yazarın yüzyıllar öncesinde yaşanan olayları ele almasındaki gayenin, okuruna tarihi hatırlatarak bir şuur kazandırma arzusundan kaynaklandığı söylenebilir. Başka bir ifadeyle, birkaç asırdır Batılı fikir ve yaşam tarzıyla karşı karşıya kalıp kimlik bunalımına düşen ve gitgide kültürüne yabancılaşmaya başlayan Türk toplumuna, bu bunalımdan kurtuluş yolunun kendi tarihini tanımaktan geçtiğini göstermeye çalışmıştır. 20. yüzyıla 13-14. yüzyıllar arasında kurduğu tarihî köprü vasıtasıyla, unutilan ya da unutulmaya yüz tutmuş bazı değerleri zihinlerde tazelemiş, canlandırmıştır. Bu bağlamda Kemal Tahir'in *Devlet Ana* romanında üzerinde durduğu hususlardan biri, Türklerdeki ordu-millet anlayışı olmuştur.

Aslında *Devlet Ana* romanında ordu-millet anlayışına uygun unsurların yer alması, kurguya gerçeklik duygusu kazandırılabilmesi açısından zarurîdir. Çünkü konu edinilen dönemde sürekli ve sistemli bir ordu düzeni mevcut değildir. Düşmanın her an ve her yönden gelebileceği bir ortamda, toplumdaki her ferdin kendini, ailesini ve beyliğini koruyabilecek şekilde eğitime tabi tutulması gayet normal bir durumdur. O dönemin atmosferini okuruna hissettirmek isteyen yazarın da doğal olarak bunları dile getirmesi gerekmektedir. Ancak Kemal Tahir'in bu anlayışa değindiği kısımlardaki üslup ve yaklaşımıyla okuruna, yukarıda bahsedildiği üzere farklı mesajlar da iletme isteğinde olduğu görülmektedir. Örneğin romanda, Osman Bey ve Orhan Bey için kullandığı ifadelerle bir liderde aranan özellikleri

sıralamıştır. Buna göre roman boyunca bir liderin; akıllı, kendine güvenen, sorumluluk üstlenebilen, himayesindekileri örgütleyebilen, cesur, fedakâr, güvenilir, öngörülü, istikrarlı, azimli, strateji üretebilen, problemleri hızlıca çözebilen ve insanlara değer veren biri olması gerektiğini vurgulamıştır. Böylece bir taraftan okurları arasındaki yönetici ve yönetici adaylarına rol model bir lider profili çizerken diğer taraftan okurlarının başlarındaki liderleri kıyaslayıp değerlendirebilecekleri bir ölçüt ortaya koyar.

Kemal Tahir'in *Devlet Ana* romanında ordu-millet anlayışıyla vurgu yaptığı önemli bir husus, Türk milletinin gözünde askerliğin çok değerli olduğudur. Halkın medresede ders görüp molla olanlara pek de hoş bakmadığı ve ilim tahsil etmeyi sakatların ya da acizlerin mecburen yöneldikleri bir iş olarak gördükleridir. Ancak Kemal Tahir kurguda silahşorluktaki maharetiyle defalarca ön plana çıkardığı Kerim Çelebi'nin eline romanın sonunda *Siyasetnâme*'yi vererek askerliğin ilimle desteklenmesi gerektiğini vurgular. Roman içerisinde de Osman Bey'in birçok konuda Şeyh Edebâli'ye danışıp onun olurluğunu alması, yine Şeyh Edebâli'nin ahi teşkilatını yönetmesi ve bu teşkilatı kullanarak beylik için istihbarat sağlaması gibi mevzularla ilmin önemine dikkat çeker.

Ordu-millet anlayışı kapsamında *Devlet Ana* romanında öne çıkan bir diğer husus ise devlet ve millet yolunda kadın-erkek, genç-yaşlı demeksizin herkesin gönüllü olarak elinden geldiğince çalışması gerektiğidir. Bu anlamda Kemal Tahir kurguda hem Kerim Çelebi ve Orhan Bey gibi çocuklara yer verirken hem de sık sık Bâciyan-ı Rûm Teşkilatı'nı temsilen Devlet Hatun'un başında kadın birliğinden bahseder. At binen, kılıç kuşanan, ok atan bu kadınlar, mücadele esnasında erkeklere destek sağlamış, savaşmaktan çekinen erkeklere cesaretleriyle örnek olmuşlar, onları teşvik etmişlerdir. Bu cesur kadınlar aracılığıyla yazar, okurlarına devlete ve vatana uzanan bir tehlike durumunda topyekûn mücadelenin önemini göstermiştir.

Netice itibarıyla Kemal Tahir, *Devlet Ana* romanında Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden hareketle, dünya üzerinde millet olarak var olma mücadelesinin hiç bitmeyeceğini ve bu mücadelenin ise mahir liderler yönetiminde kurulacak birlik ve beraberlik sayesinde aşılabileceğini işaret etmiştir.

Kaynaklar | References

- Alan, S. (2018). *Tanzimat edebiyatı'nda millî kimlik inşası kurgu kahramanları örneği*. Kesit Yayınları.
- Aziz, Ş. (2022). Moğol İmparatorluğu'nda Ortak tüccar uygulaması ve Ortak tüccar uygulamasının Ming hanedanı döneminde sona erışı. *Medeniyet Kültürel Araştırmalar Belleteni, İMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3), 54-73.
- Baykal, A. N. (2005). *Yöneticiler için yeni bir bakış: Mustafa Kemal Atatürk'ün liderlik sırları*. Sistem Yayıncılık.
- Bayram, M. (1981). Anadolu Selçukluları devrinde Anadolu bacıları (Bacıyan-i Rum) örgütünün kurucusu Fatma Bacı kimdir? *Belleten*, 45(2), 457-472.
- Biricik, İ. (2016). "Devlet Ana" romanının sosyolojik boyutları. *TEKE Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(5), 1267-1287.
- Bozdağ, İ. (1995). *Kemal Tahir'in sohbetleri*. Emre Yayınları.
- Develioğlu, F. (2017). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dosdoğru, H. (1974). *Batı aldatmacılığı ve putlara karşı Kemal Tahir*. Tel Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2016). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (1994). *Orhun abideleri*. Boğaziçi Yayınları.
- Ergun, P. (2013). *Dede Korkut hikâyeleri*. Akçağ Yayınları.
- Gültepe, N. (2020). *Türk kadın tarihine giriş (Amazonlardan Bâciyân-ı Rûm'a)*. Ötüken Neşriyat.
- Hüküm, M. (2016). Kemal Tahir romanlarında kolektif Kahraman olarak askerler ve savaş olgusu. Y. Daşcıoğlu (Ed.), *Uluslararası savaş ve edebiyat sempozyumu bildiriler kitabı 2* içinde (s.91-105). Sakarya Üniversitesi Basımevi.
- İleri, S. (1973). Kemal Tahir'le konuşma. *Yeni Dergi*, 9(105), 19-25.
- İnalcık, H. (1964). Osmanlı devrinde Türk ordusu. *Türk Kültürü II*, 22, 49-56.
- Kafesoğlu, İ. (1992). *Türk millî kültürü*. Boğaziçi Yayınları.
- Kalelioğlu, U. B. (2021). Türklerde ordu-millet geleneğinin sosyolojik ve tarihi temelleri. A. Duran ve G. Çatlı Özen (Ed.). *Türk kültürü araştırmaları serisi -I-* içinde (s.264-289). Berikan Yayınevi.
- Kayalı, K. (2002). Bir arayışın önemli bir durağı: Devlet Ana. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, 6(65/66/67), 813-824.
- Kemal Tahir (1991). *Notlar/Roman notları 2- Batı Çıkmazı*. Bağlam Yayınları.
- Kemal Tahir (2022). *Devlet Ana*. Ketebe Yayınları.

- Köken, A. H. ve Örnek Büken, N. (2018). XIII. yüzyılda güçlü bir toplumun gelişmesine katkı sunan Fatma Bacı ve dünyanın ilk kadın örgütlerinden: Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacılar Teşkilatı). *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi*, 8(2), 113-119.
- Köprülü, O. F. (1991). Bâciyan-ı Rûm. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (s.415).TDV Vakıf Yayınları İşletmesi Yayınları.
- Kurtaran, U. (2011). Osmanlı İmparatorluğu'nda millet sistemi. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(8), 57-71.
- Kurtlu, Y. ve Koçak, B. (2016). Oğuz Kağan Destanı'nda hükümdar tasarımı. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, (56), 875-901.
- Moran, B. (2001). *Türk romanına eleştirel bir bakış 2*, İletişim Yayınları.
- Nişancı, H. (2019). *Bozkırlı Türklerde askerlik* (Tez No. 537683) [Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Pehlivan, C. (2009). *Türk Silahlı Kuvvetleri'nin güvenilirliği üzerine bir araştırma ve ordu millet geleneği* (Tez No. 262641) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Smith, A. (1994). *Millî Kimlik*. (B. Sina Şener Çev.). İletişim Yayınları.
- Şentürk, R. (2020). Millet. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (s.64-66). TDV Vakıf Yayınları İşletmesi Yayınları.
- Türkçe Sözlük (1998). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uçman, A. (1994). Devlet Ana. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (s.240-241). TDV Vakıf Yayınları İşletmesi Yayınları.
- Yusuf Has Hacib (2019). *Kutadgu Bilig*. T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- Ziya Gökalp (1968). *Türkçülüğün esasları*. Varlık Yayınları.